

Jaka Smerkolj

KO NI VEČ POTI NAZAJ OD TU IN ZDAJ

“Čeprav imam vse, kar naj bi potreboval, da bi bil srečen, ljubečo ženo, čudovito hčerko, je vsa ta tesnoba, ki mi jo povzroča delo, posegla v moje zasebno življenje in ne morem več doživeti veselja, kot sem ga lahko prej.”

(Iz poslovilnega pisma)

Dramsko besedilo *Vrh ledene gore* španskega dramatika in novinarja Antonia Tabaresa je leta 2011 nastalo kot odmev nenadnega porasta samomorov po začetku velike gospodarske krize leta 2008. Španija je ena izmed držav, v katerih je stopnja samomorilnosti z zrušenjem trga najbolj narasla. V letu 2014 si je življenje vzelo 3910 oseb – v istem letu jih je zaradi prometnih nesreč umrlo le 1873 (Govan, 2016). Ni naključje, da so vse tri žrtve Tehnocentra, Marcelo Miralles, Andrés Miró in Eduardo Rus, moški starejši od 35 let. Ravno moški, ki se bližajo petdesetemu letu starosti, so najpogostejše žrtve družbenih dejavnikov, ki pripeljejo do usodne odločitve. Tudi v Sloveniji naredi samomor štirikrat več moških kot žensk. Navkljub temu, da je stopnja samomorilnosti v Španiji narasla na najvišjo v zadnjih petindvajsetih letih, država ostaja v Evropski uniji ena tistih z najnižjo stopnjo. S povprečjem 8,4 na 100.000 prebivalcev so krepko pod evropskim povprečjem (11,6). Za primerjavo – v Sloveniji je bila leta 2014 stopnja samomorilnosti 18,81 na 100.000 prebivalcev (NIJZ, 2017).

Dramsko besedilo obravnava izrazito perečo problematiko, pred katero si ne moremo zatiskati oči. Morda nam Tehnocenter zaradi svoje enormne velikosti, zaposlenih ima namreč 12.000 ljudi, ni tako blizu, a število samomorov med njegovimi zaposlenimi jasno in glasno govori o stiskah in pritiskih, ki silijo ljudi proti metaforičnemu robu.

Samomor je eden morda najbolj prisotnih, a hkrati potlačenih tabujev v naši družbi. Motiv samomora je tako izrazito gledališko zanimiv oziroma nujen za gledališče, ki želi biti reflektiven umetniški organ, saj lahko le osvetljevanje problematike vodi k njeni razrešitvi. Vsekakor se lahko strinjamo, da družba neke ustaljene prakse

v razreševanju take odklonskosti ne poseduje, čemur bi lahko pritrdil vsak, ki se je s samomorom srečal v socialnih krogih, izobraževalnih institucijah, na delovnem mestu. Težava je razvidna tudi iz dramskega besedila, kjer uprava Tehnocentra prične interno preiskavo pod vodstvom Sofie Cuevas. Če se enkratni dogodek lahko opredeli kot nesrečno družbeno odklonskost, pa postanejo množični pripetljaji očiten znak velikega manka mehanizmov, ki bi preprečevali nagnjenost družbene skupine k skrajnemu dejanju. Kot v prvem prizoru z direktorjem Tehnocentra Carlosom Fresnom pove Sofia: *»To pač ne more biti splet nesrečnih okoliščin.«*

Dramsko besedilo govori o družbeni skupini, ki jo definira delovno mesto oziroma pritiski na njem, ki so jih težave na trgu le še povečale. Tako se je zgodilo v France Télécomu in v Renaultu, ki sta bila avtorju besedila primarni navdih. Ravno epidemija samomorov v Franciji, kjer so se mnogi samomorilci odločili svoje zadnje dejanje izvesti na izrazito javen način, je opozorila na nujno po tem, da prisluhnemo njihovim glasovom in ozavestimo dejstva, na katera opozarja njihov posthumni narativ (Waters, 2016). Samomor je v takem svetu dokaz za nevzdržnost razmer, ki jih narekuje sodobni kapitalistični sistem. Pomembno je izpostaviti, da sočasno z vedno večjimi obremenitvami, ki jih od delavca pričakuje neoliberalistični trg, prihaja drugi glavni faktor, ki viša stopnjo samomorilnosti v družbi. To je razkroj osnovnih vrednot in prepričanj, ki delujejo kot temeljna opora človekove psihe. Luis de Rivera, psihiater iz Madridskega inštituta za psihoterapijo, opisuje razkroj španske kolektivne mentalitete, ki je psihološko varnost enačila z ekonomsko varnostjo. Mnogi so žrtvovali vrednote, kot so partnerski odnos, družina in lastno zdravje, v prid svojemu kariernemu vzponu in bili nato ob zlomu trga soočeni z realnostjo – da so bila njihova žrtvovanja ničvredna. Kot zapiše eden od samomorilcev v svojem poslovilnem pismu: *»S prvim korakom svojega odraslega življenja sem stopil na napačno pot. Sedaj sem izgubljen.«* Posameznik sledi toku sistema, saj enostavno nima moči, da bi se mu uprl.

Ta moč mora biti kolektivna, kar je v okolju, kjer so posamezniki popolnoma odtujeni drug od drugega, saj so pomembne številke in projekt, ne pa ljudje, izjemno težko doseči. *»V Tehnocentru vsi komuniciramo po telefonu in po intranetu,«* pove tajnica Gabriela Benassar. V okolju, kjer se je izgubil pristni medčloveški stik in je komunikacija skrčena na besneče telefonske klice in urgentna sporočila, je skorajda nemogoče pričakovati, da bi si sodelavci lahko nudili medsebojno socialno podporo. Okoliščine *Vrha ledene gore* že po študijah Émila Durkheima, ki je svojo sociološko študijo o samomoru objavil leta 1897, ustrezajo značilnostim družbe, ki je po Durkheimovih raziskavah bolj nagnjena k samomorom. Gre za večinoma belopolte moške višjega socialnega razreda, ki se soočijo z ekonomsko negotovostjo (Durkheim, 2002). Vse te silnice delujejo neodvisno od posameznika, kar pomeni, da bi val samomorov lahko pričakovali, v nekem utopičnem mišljenju celo preprečili. Gre za zločin brez krivca oziroma bolje rečeno brez zgolj enega krivca, saj nihče ne želi prevzeti odgovornosti za samomore na delovnem mestu, tako v resničnosti kot v dramskem besedilu. Korporacije se trudijo oprati krivde, medtem ko preiskavam ostajajo le pomanjkljive statistike in poslovilna pisma.

Miranda Trnjanin

Navkljub kopici študij in statistik se proces ugledališčenja *Vrha ledene gore* trudi ozavestiti dejstvo, da poti nazaj več ni.

SOFÍA: V Madridu se vsi kar topijo pred njim. Oni bi dali po enega Carlosa Fresna za direktorja v vsak obrat v tej korporaciji. Nedotakljiv je. In on to ve.

ALEJANDRO: Pizdun.

SOFÍA: Ja, ampak pizdun, ki je pa firmo potegnil iz rdečih števil.

ALEJANDRO: No pa tudi glede črnih števil smo mi zdajle kar v riti.

Smo v črnih številkah, ki pa ne pomenijo le upočasnjene tempa dela in nedoseganja zastavljenih ciljev, temveč izgubo človeških življenj. Temeljno vprašanje, ki ga zastavlja preiskava Sofie Cuevas, je: kaj se zgodi s spominom na človeka in ali človeška smrt v tako produkcijsko usmerjeni družbi sploh še lahko pridobi status svetinje? Njenim ugotovitvam neprestano sledi grenko spoznanje, da podobe treh samomorilcev in odzven četrtega z gotovostjo dokazujejo le to, da smo šli predaleč in na poti izgubili sami sebe.

Viri in literatura

»Svetovni dan preprečevanja samomora: "Vzemi si trenutek, reši življenje"« *Nacionalni inštitut za javno zdravje*, 10. september 2017.

Dostopno na: <http://www.nijz.si/sl/10-september-2017-svetovni-dan-preprecevanja-samomora-vzemi-si-trenutek-resi-zivljenje> [10. 9. 2017].

Durkheim, Émile. *Samomor; Prepoved incesta in njeni izviri*. Ljubljana: Studia humanitatis, 2002.

Govan, Fiona. »Spain's suicide rate jumps to record high in economic crisis« *The Local*, 31. marec 2016. Dostopno na: <https://www.thelocal.es/20160331/suicide-rate-in-spain-reaches-new-record> [4. 9. 2017].

Waters, Sarah. »Suicide voices: testimonies of trauma in the French workplace« *National Center for Biotechnology Information*, 9. september 2016. Dostopno na: <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC5378294/> [6. 9. 2017].

Tratnik, Ksenija. »Lani je storilo samomor več Slovencev kot predlani. In leto prej. In leto prej ...« *RTV MMC*, 10. september 2014. Dostopno na: <https://www.rtvsl.si/zdravje/novice/lani-je-storilo-samomor-vec-slovencev-kot-predlani-in-leto-prej-in-leto-prej/345940> [4. 9. 2017].